

HUDBA YPSILONCE – YPSILONKA HUDBĚ

Předposlední případ Leona Cliftona, foto: Ladislav Postupa

Půl roku po smrti principála Studia Ypsilon Jana Schmida se v novinách objevila zpráva, že legendární experimentální pražská divadelní scéna skončí z ekonomických důvodů svou existenci na konci své 61. sezony v červnu 2026 a přemění se ve studentskou scénu DAMU. Projekt ale uvázl a v září byl odvolán realizátor přechodu, takže další dění zůstává jaksí ve hvězdách. Nicméně se zdá, že divadelní scéna, která se výrazně podepsala mimo jiné i na vývoji české hudební kultury, má v každém případě svůj osud zpečetěn.

TEXT: JOSEF VLČEK

Slavnou Ypsilonku založil Jan Schmid (1936–2004), herec, výtvarník, režisér, scenárista, prostě muž mnoha řemesel, v roce 1963 jako druhou scénu libereckého Naivního divadla. Stala se součástí autorské vlny malých divadel, jako byly v té době scény Semafor, Paravan, Divadlo pod okapem, Kladivadlo a dlouhá řada dalších. Podobně jako mnohé jiné soubory i Ypsilonka sázela už od počátku na humor, parodie a improvizaci, ale patřila k těm teoreticky nejpropracovanějším. Schmid v jejím rámci vytvořil koncepci divadelního představení, v němž byl pevný scénář postaven do kontrastu s „kolektivní improvizací, řízenou náhodností a neukončeností“. Pokud člově-

Jan Schmid, foto: P. Vácha

tančit, bavit lidi okamžitými nápady a samozřejmě se nebojí zpívat.

HUDEBNÍ KOŘÍNEK MIREK KOŘÍNEK

Jedním z těch, kdo stáli po Schmidově boku v začátcích Ypsilonky a táhli to spolu s ní až skoro do dnešních časů, byl skladatel, výtečný pianista, herec a improvizátor Miroslav Kořínek. S Janem Schmidem se znal už z dob základní vojenské služby a od roku 1965 byl motorem hudebního dění v Ypsilonce. Pro divadlo složil hudbu k většině představení a v některých z nich i hrál.

Kořínkova role v představeních Ypsilonky nebyla jednoduchá, protože i hudba se musela podřídit celkové koncepci kolektivní improvizace. Jan Kolář to před lety výstižně popsal: „Ypsilon je především vizuální divadlo, i když je pravda, že důležitou, téměř výsadní část ypsilonské poetiky tvoří hudební složka. Hudba slouží jako dorozumívací prostředek. Dovnitř souboru (takřka každému představení předchází zpívání ve funkci jakési herecké rozcvičky) i směrem k publiku. V žádném případě nemá hudba v Ypsilonu roli instruuující nebo dotvářející atmosféru: vždy je organickou součástí inscenace. Znamená to, že tam, kde to dovolují její vyjadřovací schopnosti, mluví za slova, posouvá význam a vytváří další vrstvu představení – odtud ypsilonská záliba

ka napadne podobnost se středověkým a renesančním divadlem, pak ano, tady najdeme kořeny.

Zatímco se většina tehdy vznikajících souborů malých forem inspirovala hlavně tradicí kabaretu, Schmid vytvářel skutečné divadlo, byť svou kreativitou přímo na scéně razantně odlišné od obvyklých kamenných scén. „Párkrát se nám stalo,“ vyprávěl autorovi jeden z pamětníků první éry divadla, „že jsme netušili, jak představení skončí.“ Zdeněk Hořínek to formuloval slovy: „Tvůrčí proces

nekončí premiérou, ale znovu a znovu se děje jako v pravém smyslu hra plná překážek, úskalí, překvapení, dobrodružství a nejistoty.“ Většinou se ale definitivní tvář představení rodila v improvizacích už při zkouškách.

V roce 1978 se už kultovní Ypsilonka, za níž se jezdilo až do Liberce, přestěhovala do Prahy, kde začala její nejslavnější éra. V jejím rámci se objevila řada univerzálních hereckých osobností, které naplňovaly Schmidovu představu o umělci, který umí stejně dobře hrát,

Mozart v Praze, foto: D. Dostál

v inscenování oper, které jsou očisťovány od nánosů klišé, manýr a falešného romantismu. (...) Aktivní provozování na jevišti vyžaduje všeobecnou muzikálnost a určitou hudební připravenost herců. Jejím smyslem však není improvizací dokonalost, ale navázání a prohlubování kontaktu. A v druhém plánu může právě tato interpretační nedokonalost vytvářet živnou půdu i pro hudební humor.“

Jednoduše řečeno, Kořínek měl na starosti jistou „uzpívatelnost“ písní, což zvláště v bizarních adaptacích oper, které byly ypsilonou specialitou, nebývalo s většinou operně neškoleným týmem snadné. Ale dalo se s tím pracovat.

Například v inscenaci *Sežeňte Mozarta!*, což je Kořínkova hudební adaptace *Mozartovy kouzelné flétny* z roku 2015, těží hudební složka z efektu setkání popového zpěváka (Jiří Korn) se zpěváky s operní průpravou (Roman Janál, Lenka Loubalová) a ostatními herci, kteří představují – v dobrém slova smyslu – nějakou místní divadelní šmíru.

IMPROVIZOVANÉ VEČERY

Na pódiu Ypsilonky se hrálo a zpívalo snad v každém představení. Pravda, opery patřily k tomu nejslavnějšímu a nejexcentričtějšímu, zvláště když některé árie byly odrecitovány a některé mluvené party pro změnu odzpívány. Ale hudebně nejzajímavější a divácky nejoblíbenější byla improvizovaná pásma pod

dvě hodiny, ale často jsem byl hotovej za deset minut. Dělal jsem to spoustu let a většina z toho se nezachovala.“

Schmitzer v témže rozhovoru názorně popisuje vznik jedné z takových písniček: „To mi třeba jednou diváci nadiktovali deset slov a hned to první bylo ‚fenka‘. Každý by řekl, že je to samice od psa, ale já jsem naopak napsal: ‚Chytil jsem fenka, pevně ho nedržel, ječel jak Zdenka, co spolkla petržel...‘ Jo, bylo to hravý.“

Těžko najít dokonalejší příklad hudební koncepce Ypsilonky. Improvizace, humor, smysl vidět věci po svém a přitom respektovat celek kolektivu i vnímání diváka.

CO DŮM DAL

Studio Ypsilon mělo do jisté míry charakter farmy. Procházeli jím talentovaní umělci, kteří se tu naučili základům moderního divadla, rozvinuli komický talent a schopnost improvizovat. To platí nejen o složce herecké, ale i hudební. Výčet těch, pro něž byla nebo je Ypsilonka školou a cestou k uměleckému osamostatnění, je neuvěřitelně dlouhý. A to ještě vynecháváme ty, kteří nebyli stálými členy, ale jen hosty v některých představeních. Viz třeba Marek Eben nebo Ondřej Havelka.

Přehlídku těch, kdo vyrostli v Ypsilonce a následně si, inspirováni Schmidovými uměleckými teoriemi, zadali s hudbou mimo základní soubor, musíme zahájit hlavním hudebníkem divadla Miroslavem Kořínkem. Ten je autorem hudby

J. Schmid a O. Havelka, foto: P. Vácha

nejméně k sedmnácti filmům, počínaje hudbou ke *Hře o jablko* (1976) přes některé části snímku *Fimfárum Jana Wericha*, jenž v roce 2002 dostal cenu, až k zatím poslednímu, spíše alternativnímu filmu *Husiti* z roku 2013.

Luděk Sobota působil v Ypsilonce od roku 1968 čtyři sezony a toto divadlo a následné účinkování v Semaforu se výrazně podepsaly na jeho přístupu k improvizaci a humoru. I on se dal časem na zpívání, i když zpěv tvoří jen okrajovou část jeho tvorby. Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let natočil dvě desky s Ivanem Mládkem – a písně *Rychlík jede do Prahy* nebo *Švadlenka Madlenka* fungují dodnes.

Martin Dejdar absolvoval DAMU v roce 1987 a ještě téhož roku nastoupil v Ypsilonce, kde se plně uplatnil jeho smysl pro komično a improvizaci. V devadesátých letech se svezl na

Vánoční večery, foto: D. Dostál

vlně vášně řady vydavatelů publikovat cokoli od jakékoli VIP osobnosti. Vyšla mu dvě alba – v roce 1994 *Hráč s písněmi* na slova Hany Sorrosové a o rok později album *Sem dej dar*. Přestože zvláště druhou desku hodně podporovala TV Nova, v tehdejší obrovské nadprodukcí obě alba zapadla.

V roce 1989 vydal ypsilonký herec, flétnista a kytarista **Jan Jiráň** spolu s hercem Divadla na Vinohradech Martinem Stropnickým v Pantonu EP desku se čtyřmi písničkami, již se obvykle podle první písně říkává *Walkman*. Po konci vydavatelství Pantonu vyšlo dvojici ještě v roce 1992 u malé značky Primus album *Nanečisto*. Dál už story

dvojice nepokračuje – Stropnický se vrhl na diplomacii a času na písničkářství už nezbylo. Možná je to škoda, protože jejich „herecký folk“ s inspirací z world music měl určitě perspektivu. Jiráň si po rozpadu dua sestavil kapelu

C. K. polní maršálek, foto: J. Fučík

„Osamělá písničkářka“ **Jana Šteflíčková** je také žákyní Jana Schmidy a následně členkou Ypsilonky. Pohybuje se v oblasti šansonu, folku a blues a na svém kontě má jazzfolkové album *Jablečno* pod hlavičkou skupiny Kůň a dvě

Oslavy 45 let Ypsilonky – Jiří Schmitzer, foto: Pavel Vácha

zajímavá idiosynkratická sólová alba jen s kytarou. Patří ke kultovním osobnostem folkové scény.

Jiří Schmitzer, to je osoba, kterou netřeba představovat. Populární herec, od roku 1985 člen Ypsilonky, překročil hranice svého domovského divadla, kde patřil mezi nejoblíbenější herce a improvizátory, už v devadesátých letech. Jeho folkové recitály, postavené na velmi výrazném humoru, patří od té doby k nejoblíbenějším klubovým vystoupením. Čtyři alba pokrývají většinu jeho tvorby a píseň *Máte na to?*, která se původně objevila v jedné z her Ypsilonky, patří k nejoblíbenějším skladbám českého písničkářství.

No a písničkářem se v posledních letech stal i **Oldřich Kaiser**, člen Studia Ypsilon v letech 1985–1993. Vystupuje ve dvojici se svou partnerkou Dášou Vokatou. Dvě společná alba a kompilace *The Best Of Pecky* (2025) ale duo přibližují spíš tradici českého undergroundu, k němuž Vokatá patřila, než k hereckému folku a šansonu, typickým pro absolventy Studia Ypsilon.

Snad to jsou všichni dnes už samostatní autoři a interpreti, které vychovalo Studio Ypsilon. Díky nim překročila Ypsilonka hranice sálku ve Spálené ulici, a i když ve své tvorbě už dávno nejsou vázáni přísným dohledem Jana Schmidy, inspirování jeho principy ovlivňují českou hudební scénu. ●

Bůh, foto: D. Dostál

Botafogo, s nímž vydal tři poněkud přehlížené desky „břevnovské bossa novy“. V současném Botafoogu hrají i tři další členové Ypsilonky – basista Daniel Šváb, pianista Dominik Renč a perkusionista Jan Noha.

Žákyně Jana Schmidy **Renata Rychlá** přišla do Ypsilonky už v dobách svého studia v polovině devadesátých let. Slavnou se stala díky albu *Erotická revue* (2003), složenému z básní ze stejnojmenné publikace Jindřicha Štyrského z roku 1930, které zhudebnil Ivan Král. Ani předtím, ani potom nevyšla u nás tak silná erotická deska a Rychlá, která verše do Králové hudby recituje, je tu naprostě fascinující.